

LOPPURAPORTTI 22.1.2014

Loppuraportti on lyhennelmä. Tulokset esitellään laajemmin tieteellisissä julkaisuissa.

Factors affecting occupational safety and health of foreign farm workers in Nordic countries

(FORWOSH)

2012-2013

TSR:n hankenumero: 110321

Risto Rautiainen, Tiina Mattila, Kim Kaustell MTT taloustutkimus

etunimi.sukunimi@mtt.fi

Anne-Marie Heiberg, LHMS-tjeneste, Norja

anne.marie.heiberg@lr.no

Tausta

Ulkomainen työvoima on yleistynyt maataloilla niin Suomessa kuin muissakin Pohjoismaissa. Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus (Tike 2013) arvioi, että vuonna 2010 Suomessa työskenteli maa- ja puutarhataloilla lähes 13 000 ulkomaista työntekijää. Norjassa lukumäärä on ollut vielä huomattavasti suurempi; vuonna 2007 Norjassa työskenteli jopa 27 000 ulkomaista työntekijää puutarha- ja maataloilla. Ruotsista on ollut vaikea saada tilastolukuja, mutta Tanskassa tilastoitiin vuonna 2007 noin 5000–6000 ulkomaista työntekijää. (Rautiainen et al. 2012).

Työ maataloilla ja puutarhoilla on usein fyysisesti raskasta, koska työasennot ovat epämukavia, työssä on paljon toistoja ja siinä usein käsitellään raskaita taakkoja. Sesonkiaikana työpäivät voivat olla varsin pitkiä. Maataloudessa myös työskennellään isojen eläinten, koneiden ja kemikaalien kanssa, jotka voivat aiheuttaa vaaratilanteita. Tilastoista käykin selvästi ilmi, että maatalous on yksi vaarallisimmista toimialoista. Esimerkiksi Yhdysvalloissa maataloudessa sattui 27,3 kuolemaan johtanutta tapaturmaa 100 000 työntekijää kohden, kun sama luku kaikilla aloilla keskimäärin oli 3,7 (vuonna 2008). EU:ssa vastaava luku maataloudessa on 9,1 (Eurostat 2009).

Suomessa, ja Pohjoismaissa yleensä, työnantaja on vastuussa työntekijöiden työturvallisuudesta ja -terveydestä. Hänen on muun muassa annettava riittävä koulutus ja perehdytys työtehtäviin. Kuitenkin myös työntekijällä on työturvallisuusvastuuta ja työntekijän ja työnantajan tulisi yhdessä kehittää työpaikan työturvallisuutta. Ulkomaisten työntekijöiden osalta tällaista rakentavaa yhteistyötä voi olla vaikea saada aikaan. Työsuhteet ovat tyypillisesti melko lyhyitä (Suomessa keskimäärin 40 päivää), kielitaito on puutteellinen, työ ja menetelmät voivat olla outoja, asenteet vaihtelevat, ohjeita on vaikea ymmärtää. Lisäksi koti-ikävä ja muut sosiaaliseen elämään liittyvät tekijät voivat kuormittaa merkittävästi, ja työntekijä voi olla tottunut varsin erilaiseen johtamistapaankin.

MTT on yhdessä yhteistyökumppaneidensa kanssa toteuttanut kolmen tutkimus- ja kehityshankkeen kokonaisuuden liittyen tähän problematiikkaan. Tavoitteena on ollut tunnistaa keskeisiä tekijöitä, jotka vaikuttavat ulkomaisen työvoiman työterveyteen ja -turvallisuuteen ja edistää työhyvinvointia luomalla neuvonta-, koulutus- ja tukimateriaaleja. Koska ongelmat ovat samantyyppisiä kaikissa Pohjoismaissa, olemme kotimaisten toimijoiden ohessa tehneet yhteistyötä erityisesti norjalaisten kanssa. Viimeisimmässä projektissa on erityisesti ollut tavoitteena sekä tutkia työturvallisuuskommunikaatiota että viedä tutkimustuloksia käytäntöön luomalla koulutusta ja materiaaleja maatalous- ja puutarha-alan työpaikoille. Hankkeessa on edetty toteuttamalla ensin työntekijöiden itsedokumentointiin perustuva luotain-tutkimus sekä työntekijöiden ja työnantajien haastattelut ja edetty sitten koulutuksen

suunnitteluun ja toteutukseen muutamina pilot-koulutuksina Suomessa ja Norjassa. Materiaalia on täydennetty kirjallisuuden ja työpajoissa käytyjen keskustelujen pohjalta avulla. Työpajoihin ja koulutuksiin on osallistunut viljelijöitä, työntekijöitä ja neuvoja.

Materiaali ja menetelmät

Jatkona edellisen hankkeen luotain-tutkimukseen, toteutimme tässä hankkeessa noin viikon mittaisen itsedokumentointiin perustuvan luotaimen kahdella norjalaisella puutarhatilalla. Luotaimen tavoitteena oli syventää tietojamme työturvallisuuteen liittyvästä vuorovaikutuksesta ja kontekstista. Tutkimukseen osallistui 22 ulkomaista työntekijää. Heistä 10 tuli Puolasta, 10 Vietnamista ja kaksi Venäjältä. Keski-ikä oli 30 vuotta. Alle puolet (45 %) osallistuneista oli suorittanut jotain maatalous- tai puutarha-alan opintoja. Lisäksi haastattelimme samoilla tiloilla myös työnantajat ja he täyttivät kyselylomakkeen liittyen tilan käytäntöihin ja työntekijävalintoihin. Ensimmäisellä tilalla työskenteli sesonkiaikana noin 100 työntekijää. Heitä oli seitsemästä Euroopan, Afrikan ja Aasian maasta. Toinen tila oli hieman pienempi. Heillä työskenteli sesonkiaikana 33 puolalaista ja vietnamilaista työntekijää.

Tulokset

Työsuhteen ja työpäivien pituus

Työnantajahaastattelujen perusteella työsuhteen pituus on tyypillisesti 4-4,5 kuukautta. Ensimmäisellä tilalla oli yksi pysyvä työntekijä, kaikki muut olivat sesonkityövoimaa.

Pyysimme työntekijöitä sekä tässä hankkeessa toteutetussa itsedokumentoinnissa että edellisen hankkeen vastaavassa raportoimaan tekemänsä työtunnit. Keskimääräinen työpäivän pituus (sisältäen tauot) oli ensimmäisen luotaimen tulosten mukaan 10:29 tuntia ja toisen luotaimen mukaan 9:22 tuntia. (minimissään 3 tuntia ja maksimissaan 14 tuntia). Työnantajahaastattelujen mukaan tyypillinen työpäivän pituus on 8-9 tuntia, mutta kiireisenä sesonkiaikana työntekijät tekevät jopa 12 – 16 tuntia työpäiviä.

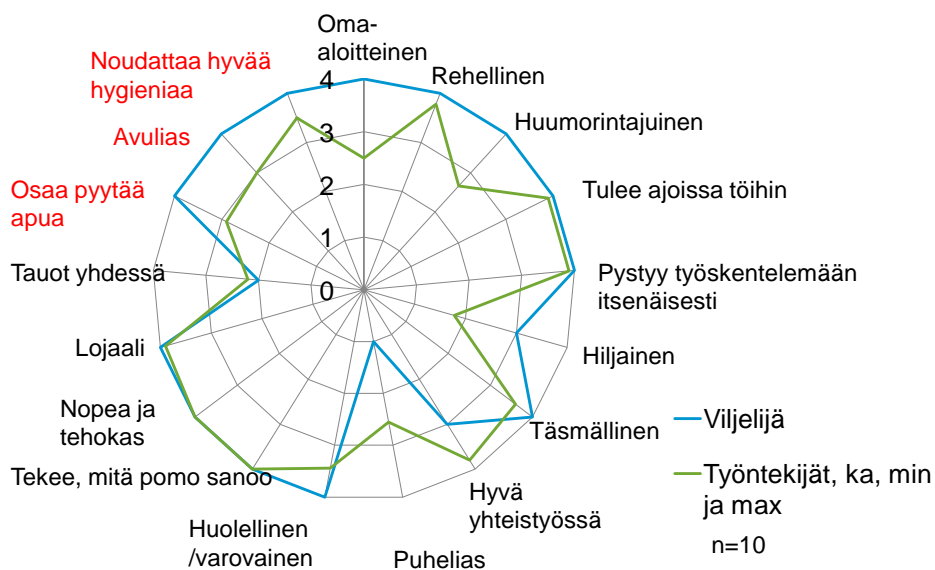
Perehdytys ja työnopastus

Työntekijöiden kokemus ja koulutus maataloustöistä on kirjavaa, eikä sitä välttämättä edellytetään. Esimerkkitalillamme, joka palkkaa vuosittain noin 100 työntekijää, vain noin puolella oli jotain kokemusta maataloustöistä etukäteen. Toisella tilalla vain traktorin kuljettajilta edellytettiin työkokemusta. Näillä tiloilla alkuperehdytykseen käytettiin noin kaksi tuntia, sen jälkeen 0,5-2 tuntia kuukaudessa. Kieliongelmat ovat läsnä joka päivä. Niitä on tiloilla yritetty ratkoa monin keinoin, esimerkiksi käyttämällä tulkkeja, kääntämällä materiaaleja, antamalla vanhimman/kokeneimman työntekijän tehtäväksi perehdyttää uudet työntekijät jne. Työpajoissa käytyjen keskusteluiden perusteella, erityisesti poikkeustilanteisiin varautuminen on haastavaa yhteisen kielen puuttuessa. Lisäksi keskusteluista puuttuu vastavuoroisuus ja on vaikea tietää työntekijöille merkityksellisistä asioista, koska yhteinen kieli on vajavainen. Tulkkia voidaan käyttää esimerkiksi alkuperehdytyksessä, mutta ei jokapäiväisissä työtilanteissa. Lisäksi työpajoissa tuli esiin tulkin käytön rajallisuus myös siinä mielessä, että hän kääntää vain kielen, ei viestiä kokonaisuudessaan (kehon kieli, tunnelmat, mitä on rivien välissä jne).

Kommunikointiin liittyvät haasteet voivat olla muitakin kuin kieleen liittyviä. Toisella esimerkkitaloistamme järjestettiin säännöllisiä henkilöstökokouksia, joissa käsiteltiin myös työturvallisuusasioista. Työnantajan kokemuksen mukaan kuitenkin työntekijöiden esittämät kysymykset ja kommentit työturvallisuuden suhteen ovat hyvin vähäisiä järjestetyissäkään tilaisuuksissa.

Hyvä työntekijä?

Pyysimme työntekijöitä ja työnantajia arvioimaan, miten tärkeitä erilaiset työntekijän ominaisuudet tässä työssä ovat (asteikko oli 1= ei tärkeä...4= erittäin tärkeä). Kuvassa 1 ovat tulokset toiselta esimerkkitaloistamme. Tulosten perusteella viljelijän ja työntekijöiden arviossa on eroja, mutta keskiarvona tarkasteltuna erot eivät ole isoja. Sen sijaan, kun katsotaan yksittäisten työntekijöiden vastauksia, niin eroja tulee paremmin esiin. Esimerkiksi "osaa pyytää apua" ei ollut kaikkien työntekijöiden mielestä ollenkaan tärkeää vaan osa antoi sille arvon "ei tärkeää". Havaintoa tukee ko. tilan viljelijän kertoma siitä, että työntekijöiden on monesti vaikea myöntää, että he eivät ymmärtäneet ohjeita tai pyytää apua. Tuloksissa on huolestuttavaa myös muun muassa, että suhtautuminen korkeatasoiseen hygieniaan vaihteli. Vaikka pääosa työntekijöistä piti hyvän hygienian noudattamista tärkeänä, niin joukossa oli kuitenkin muutama, jonka mielestä asia ei ollut tärkeä. Ruoantuotannossa ja varsinkin tuoreena käytettävien vihannesten tuotannossa, vaihtelua ei voida hyväksyä.

Kuva 1. Työnantajan arvio (sininen viiva) ja työntekijöiden kesimääräinen arvio (vihreä viiva) hyvän työntekijän ominaisuuksista yhdellä puutarhatilalla Norjassa. Asteikko 1=ei tärkeä...4= erittäin tärkeä.

Johtopäätökset

Kuten aiemmissakin tutkimuksissa on todettu, ulkomaiselle työvoimalle näyttää kertyvän helposti useita riskitekijöitä. Tällaisia ovat esimerkiksi työpäivien pituus ja urakkatyö. Urakkatyön on todettu lisäävän sekä tapaturmariskiä että aiheuttavan toistotyöstä johtuvia oireita (esim. Roguelare et al. 2001; McCurdy et al 2003). Urakkapalkkaus kannustaa työskentelemään oireilusta huolimatta ja tekemään pitkiä päiviä. Työn taloudellinen merkitys ohittaa turvallisuus- ja hyvinvointinäkökulmat.

Kieliongelmiensa lisäksi esimerkiksi pidättyvyys epäkohtien raportoinnissa voi aiheuttaa ongelmia tiloilla. Syynä voivat olla henkilökohtaisen ominaisuuksien ja kulttuuristen erojen lisäksi myös heikohko asema, mikä johtuu heikosta kielitaidosta, lyhyistä työsuhteista, järjestäytymättömyydestä, ja epätietoisuudesta omista oikeuksista ja velvollisuuksista (esim. Rye & Andrezejewska 2010). Työntekijöiden käsitys omasta roolistaan työturvallisuuden edistämiseksi voi olla epäselvä. Kaikki eivät tiedosta, että heidän olisi kerrottava esimerkiksi läheltä-piti tilanteista työnantajalle. Työnantajan tehtävä on pitää viesti selkeänä ja tuoda työturvallisuuden merkitys esiin sekä alkuperätyötyksessä että jokapäiväisissä työtilanteissa.

(Rautiainen et al. 2012). Lisäksi erilaisilla osallistavilla menetelmillä on mahdollista kehittää myös puutarha- ja maatalojen työoloja. Havaintojemme mukaan pienetkin aktivoinnit edistivät keskusteluja, suuntasivat ajatuksia työturvallisuusasioihin ja saivat työntekijät pohtimaan itse työhyvinvointiin liittyvien asioiden merkitystä.

Työnantajan tehtävän haastattavuutta lisäävät kieliongelmiin lisäksi erilaiset asenteet, mikä tuli hyvin esiin tutkimustuloksissamme. Sesonkiaika on lisäksi kiireinen ja tilalla voi olla satakina työntekijää, joiden kaikkien pitäisi toimia ohjeiden mukaan. Poikkeustilanteisiin varautuminen on erityisen haastavaa kieliongelmiin vuoksi. Poikkeustilanteet ovat kuitenkin työturvallisuuden kannalta kriittisiä. Esimerkiksi Lätti & Tuure (2013) havaitsivat, että maataloudessa vakavat, kuolemaan johtaneet tapaturmat ovat useimmiten sattuneet poikkeavassa (ei-ruutini) tilanteessa.

Uusimpien tutkimustulostemme mukaan ulkomailla työskentelyyn liittyy monia sosiaalisen elämän muutoksia ja kuormitustekijöitä. Koti-ikävä näistä lienee ilmeisin, mutta työntekijöillä voi olla sopeutumisvaikeuksia uuteen ympäristöön ja olosuhteisiin (esim. yksinäisyyden puute ja täysin vieraiden ihmisten kanssa asuminen) tai kotoapäin voi olla paineita ja vaatimuksia järjestää työtä myös muille. Kieliongelmat ja osin maatalojen syrjäinen sijainti voivat aiheuttaa eristyneisyyttä. Esimerkiksi Riber (2009) raportoi tietynlaisesta siirtolaisuuden aiheuttamasta juurettomuudesta ja sosiaalisten suhteiden tärkeydestä Norjassa tekemässään tutkimuksessa. Toisaalta kotona olevat huolet voivat myös seurata mukana ja kuormittaa enemmän kuin mikään varsinaisesti ulkomailla työskentelyyn liittyvä seikka (Leavey et al. 2007).

Tässä hankkeessa luotiin koulutuspaketti, joka sisältää luennon ja ryhmätöiden lisäksi muun muassa eri kielille käännettyä perustietoa työturvallisuudesta sekä työnantajille tarkoitettua oppaan, jossa on annettu esimerkkejä hyvistä käytännöistä työturvallisuuden parantamiseksi ja keinoista edistää vuorovaikutusta ja koko työpaikan aktiivisuutta työturvallisuuden kehittämisessä.

Hankkeen julkaisuja

Työturvallisuus puutarhatuotannossa -vinkkejä yhteistyön kehittämiseen. Esite 6 s. (suomeksi ja ruotsiksi). Ladattavissa ilmaiseksi MTT:n verkkosivuilta.

Tervetuloa työskentelemään yrityksessämme. Esite 8 s. (kieliversiot: Suomi, ruotsi, englanti, venäjä, puola, saksa, viro, latvia, liettua). Ladattavissa ilmaiseksi MTT:n verkkosivuilta.

UWAGA-Kommunikointi monikulttuurisessa työympäristössä. Power point slide show (kieliversiot: suomi ja norja)

T. E. A. Mattila, U. Ovaska, B. Kinnunen, J. Leppälä, K. Taattola, A. Sinisalo, V. Rinnola, V-M. Tuure, R. H. Rautiainen. WORKING ABROAD: A DESCRIPTIVE STUDY OF FOREIGN WORKERS ON FINNISH FARMS. Submitted in Journal of Agricultural Safety and Health (Dec. 2013).

Mattila, T.E.A., Kaustell, K., Heiberg, A-M. & Rautiainen, R. H. 2014. Occupational safety of foreign workers on Nordic farms. Will be submitted in Jan/Feb 2014 in International Journal of Occupational Safety and Ergonomics.

Haastattelu MTT Elo -lehdessä 2/2012.

Heiberg, A-M., Rautiainen, R., Mattila, T., Kaustell, K. & Danielson, A. 2012. Occupational safety and health of foreign workers in agriculture. Esitelmä ja seminaarijulkaisu Pohjoismaisessa työturvallisuus- ja työterveysseminaarissa Ystadissa 28.8.2012.

Kaustel, K., Mattila, T., Heiberg, A-M., Rautiainen, R. H., Danielson, A. 2012. Occupational safety and health of foreign workers in agriculture. Hankkeen esittely Pohjoismaisen ministerineuvoston Työympäristöjaoston kokouksessa Helsingissä 4.10.2012.

Mattila, T. 2013. Ulkomaisen työvoiman työterveys- ja turvallisuus puutarha- ja maataloilla. 14.3.2013. Esitys tutkijoiden ja sidosryhmien tapaamisessa.

KAUSTELL, KIM, MATTILA, TIINA, HEIBERG, ANNE-MARIE, RAUTIAINEN, RISTO. 2012. Vierastyövoiman työturvallisuuteen ja -terveyteen vaikuttavat tekijät. In: Maataloustieteen Päivät 2012, 10.-11.1.2012 Viikki, Helsinki : esitelmät, posterit / Toim. Nina Schulman ja Heini Kauppinen. Suomen maataloustieteellisen seuran tiedote 28.

HEIBERG, ANNE MARIE, MATTILA, TIINA, KAUSTELL, KIM, RAUTIAINEN, RISTO. 2012. Factors affecting occupational safety and health of Nordic foreign farm workers. In: Health and Safety in Agriculture, Nordic and world-wide perspectives. SLU, Fakulten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap, Rapport 2012:16.

MATTILA, TIINA, NYSAND, MATTS, RAUTIAINEN, RISTO, YLITALO, HANNA, HEIBERG, ANNE-MARIE. 2013. Arbetskydd och hälsa för gårdarnas mångkulturella arbetskraft. Trädgårdsnytt 9/2013: 16-17.

MATTILA, TIINA, RAUTIAINEN, RISTO, HEIBERG, ANNE-MARIE, YLITALO, HANNA. 2013. Työturvallisuus ja ulkomaiset työntekijät. Puutarha & kauppa 17/2013.

Ovaska, U., Mattila, T., Rantamäki-Lahtinen, L. & Raussi, S. 2014. Maatilan työt muuttuneet. Savon sanomat. Mielipidekirjoitus. 5.1.2014.

Mattila, T., Rautiainen, R., Kaustell, K. & Heiberg, A-M. 2014. Ulkomaisen työvoiman työterveyteen ja -turvallisuuteen vaikuttavia tekijöitä puutarha- ja maataloilla. Esitelmä Maataloustieteen Päivillä 8-9.1.2014. Viikki, Helsinki.

Kirjallisuus

- McCurdy, S.A., Samuels, S.J., Carroll, D.J., Beaumont, J.J. & Morrin, L.A. 2003. Agricultural injury in California migrant Hispanic farm workers. *American Journal of Industrial Medicine* 44: 225 – 235.
- Leavey, G., L. Rozmovits, L. Ryan & M. King 2007. Explanations of depression among Irish migrants in Britain. *Social Science & medicine* 65: 231 – 244.
- Rautiainen, R.H., Heiberg, A-M., Mattila, T., Kaustell, K. & Danielson A. 2012. [Factors affecting occupational safety and health of foreign farm workers in Nordic countries](#). *TemaNord* 2012:530: 65 p
- Riber, S. 2009. Bare en gjestarbeider? En kvalitativ studie om hvordan kvinnelige arbeidsinnvandrere i veksthusnaringen forhandler om livet som arbeidsinnvandrere og tilvarelser "in between". *Bugdeforkning Rapport 12/09*.
- Rye, J.F. & J. Andrzejewska 2010. The Structural disempowerment of Eastern migrant farm workers in Norwegian agriculture. *Journal of Rural Studies* 26: 41 – 51.
- Tike 2013. Agricultural Census 2010. Finnish Information Centre of the Ministry of Agriculture and Forestry. Helsinki.
- Lätti, M. & Tuure, V-M. 2013. Työnopastus maataloudessa. In: Leppälä, J., Lätti, M., Smeds, P. & Väre, M. 2013. Työvoiman ja työmäärän hallinta maatalousyrittäjän jaksamisen ja hyvinvoinnin turvaajina. *MTT raportti 117*.
- Roguelaure, Y., gabignon, Y., Gillant, J.C., Delalieux, P., Ferrari, C., Mea, M., Fanello, S. & Penneau-Fontbonne, D. 2001. Transient Hand Parasthesias in Champagne Vineyard Workers. *American Journal of Industrial Medicine* 40: 639 – 645.